

Registro Nr. 2916

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS

FONDAS NR. 346 (SA)

TRAKŲ MAGDEBURGINIS TEISMAS

ТРОКСКИЙ МАГДЕБУРГСКИЙ СУД

TVIRTINAMŲJŲ IR EINAMŲJŲ REIKALŲ AKTŲ KNYGŲ

APYRAŠAS NR. 1

CHRONOLOGINĖS RIBOS: 1594-1827 m.

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJS ARCHYVAS
PAŽYMA APIE TRAKŲ MAGDEBURGINIO TEISMO FONDA NR. 346 (SA)

2021-12-22 Nr. A7-58

Vilnius

I. INFORMACIJA APIE FONDO SUDARYTOJĄ

Miestų savivaldos institucijų XVI–XVIII a. įrašų, arba aktų knygos – vienas svarbiausių šaltinių Lietuvos miestų istorijos tyrinėtojams. Jos padeda išaiškinti pakitimus miestų savivaldos institucijų veikloje ir nustatyti miestiečių kultūrinį lygį¹. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) teisę organizuoti savivaldą turėjo tie miestai, kuriems valdovas suteikdavo vadinamąją Magdeburgo privilegiją, t. y. teisę tvarkytis pagal Magdeburgo miesto (Vokietijoje) pavyzdį². Magdeburgo teisę pirmiausia gavo sostinė Vilnius. Ją suteikė Lietuvos didysis kunigaikštis (toliau – Ldk) Jogaila 1387 m. Vėliau ta teisė buvo suteikta Kaunui (1408 m.).

Jei Vilniaus ir Kauno atveju savivaldos, arba Magdeburgo, teisių formalus suteikimo datos yra aiškios, tai tiksliai Trakų savivaldos teisių suteikimo data nėra žinoma. Manoma, kad Trakai Magdeburgo teises gavo XIV a. pabaigoje ar 1409 m. Remiamasi tuo, kad 1409 m. Ldk Vytautas Trakuose įkūrė katalikų bažnyčią, bei tuo, kad Trakai tuo metu buvo svarbus valstybės centras. Tačiau neturint autentiškos Magdeburgo teisių suteikimo privilegijos, ši data laikoma sąlygiška, nors savivaldos teisės Trakams tikriausiai buvo suteiktos net anksčiau negu Kaunui, nes Trakai tuo metu buvo svarbiausias politinis centras po Vilniaus ir buvo vadinami antrąja Lietuvos sostine³.

Neabejotina, kad Trakų miestas Magdeburgo teise jau naudojosi 1441 m., nes tų metų kovo 27 d. Ldk Kazimieras Magdeburgo teisę suteikė tai miesto daliai, kurioje gyveno karaimai. Privilegijoje aiškiai pasakyta, kad karaimams suteikiama tokia Magdeburgo teisė, kokia yra

¹ KIAUPA, Zigmantas, „Lietuvos miestų savivaldos organų įrašų knygos XVI-XVIII amžiuje“, *Jaunųjų istorikų darbai : respublikinės jaunųjų istorikų konferencijos tezės* kn. 3 (1980), p. 113.

² KIAUPA, Zigmantas, „Miestai“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai* (Vilnius, 2001), p. 353. Seniausias Lietuvos savivaldis miestas yra Klaipėda. Pasak Jolantos Karpavičienės, 1258 m. suteikta Liubeko teisės privilegija laikoma pakankamu argumentu Klaipėdą traktuoti kaip pirmąjį savivaldų miestą dabartinės Lietuvos teritorijoje, KARPAVIČIENĖ, Jolanta, „Liubeko ir Magdeburgo teisių raiška Europoje viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais“, *Acta historica universitatis Klaipedensis* t. 17 (2008), p. 29-30.

³ BALIULIS, Algirdas, „Trakai XV-XVIII amžiuje“, *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 6, *Trakai*, sud. Algirdas Baliulis (Vilnius, 2008), p. 7.

išdėstyta šios teisės kodeksuose ir kokią jau turėjo Vilnius, Kaunas ir Trakai. Šią privilegiją tvirtino visi vėlesni Lietuvos valdovai. Paskutinį kartą visos ankstesnės valdovų privilegijos karaimams buvo patvirtintos Stanislovo Augusto Poniatovskio 1776 m. lapkričio 12 d. Pagal valdovų privilegijas karaimai Trakuose gyveno griežtai apibrėžtoje teritorijoje, dažnai vadintoje karaimų jurisdikos vardu, ir krikščioniškojo miesto magistrato veikloje nedalyvavo. Tik XVIII a. pab.-XIX a. pr., karaimams pradėjus įsigyti sklypų ir krikščioniškoje miesto dalyje, pirkimo-pardavimo aktai buvo surašomi magistrate⁴.

Trakai XV-XVIII a. buvo unikalus LDK miestas, vaivadijos ir apskrities centras. Jame šalia viena kitos ir kartu glaudžiai bendradarbiaudamos gyveno įvairiautės (lietuviai, karaimai, totoriai, rusai, lenkai) ir skirtingų konfesijų (katalikai, stačiatikiai, unitai, karaimai, mahometonai), skirtingos socialinės padėties bendruomenės. Susiformavo atskiros jurisdikos (magdeburginė, karaimų, totorių, parapijos bažnyčios, bernardinų ir dominikonų vienuolynų, unitų, pilies ir kai kurių bajorų, susijusių su vaivadijos teismų pareigomis), kurios vadovavosi savomis juridinėmis normomis (Magdeburgo teise, Lietuvos Statutu, valdovų privilegijomis). Po 1655 m. pilių ir miesto sunaikinimo jie virto nedideliu miesteliu, tačiau neprarado savo reikšmės – išliko savivalda, veikė apskrities teismai, buvo atstatomi vaivados rūmai, vienuolynai ir bažnyčios. Vis dėlto artima Vilniaus kaimynystė, atsiradę kiti susisiekimo ir prekybos keliai neleido Trakams tapti stambesniu prekybos centru, išaugti iki tikrų miestų dydžio. Tiriant LDK miestų raidą, dėl savo administracinės reikšmės Trakai laikytini tarpine grandimi tarp mažųjų magdeburginių miestų (Alytus, Joniškis, Jurbarkas, Merkinė, Naumiestis, Virbalis) bei Vilniaus ir Kauno miestų⁵.

Trakų magistrato knygų, rašytų XV–XVI a., neišliko, tikriausiai jos žuvo gaisrų ir karų metu. Žinoma, kad prieš 1583 m. sudegė rotušė, kartu, matyt, sudegė ir aktų knygos. 1588 m. buvo pastatyta nauja, ji ir žymima 1600 m. Tomašo Makovskio graviūroje. Dar kartą rotušė buvo sunaikinta 1655 m., kai buvo sudegintas miestas. Tikriausiai neliko ne tik magistrato knygų, bet, sudegus gyvenamiesiems namams, sudegė ir dauguma išrašų, jeigu gyventojai jų nebuvo suspėję išsivežti⁶. Dabar išlikusiose magistrato aktų knygose įrišti tik trys XVI a. pab.–XVII a. pirmos pusės dokumentai (1594, 1636 ir 1640 m.). Kiti išlikę dokumentai yra tik iš XVII a. 8

⁴ BALIULIS, Algirdas, „Trakų magistrato aktų knygos (iki XVIII a. pabaigos)“, *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, sud. Zigmantas Kiaupa ir Edmundas Rimša (Vilnius, 1988), p. 46-47.

⁵ BALIULIS, „Trakai XV-XVIII amžiuje“, p. 8.

⁶ BALIULIS, „Trakų magistrato aktų knygos (...)“, p. 47.

dešimtmečio. Per 1794 m. sukilimą Trakai irgi buvo sudeginti. Matyt, tuo metu sudegė dalis ne tik Trakų žemės teismo, bet ir magistrato aktų (jeigu ne visi). Dabar yra išlikę tik fragmentai Trakų magistrato archyvo, XIX a. pradžioje suformuoto į magistrato knygas⁷.

Lietuvos valstybės istorijos archyvo (toliau – LVIA) Senujų aktų fonde saugomos trys Trakų magdeburginio teismo aktų knygos. Dokumentų chronologinės ribos apima 1594–1827 metus. Viena byla saugoma Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje. Ji į šią biblioteką pateko iš Kauno universiteto bibliotekos kartu su Trakų ir Žemaičių žemės teismų aktais. Šios bylos dokumentų chronologinės ribos – 1662–1809 m.⁸ Bendras visų keturių Trakų magistrato aktų knygų bruožas yra tas, kad jose dokumentai įrašyti nepaisant chronologinės tvarkos.

XVII a. pabaigos–XVIII a. pirmosios pusės įrašuose dažniausiai nurodomi pareigūnai, dalyvavę magistrate surašant aktą: tai vaitas arba jo paskirtas pavaduotojas – lentvaitis, burmistras, du tarėjai, du suolininkai ir raštininkas. Taigi Trakuose tuo metu posėdžiaudavo drauge vaitas su suolininkais ir burmistras su tarėjais, taip pat bendras raštininkas. Į Trakų magistrato aktų knygas buvo įrašomi pirkimo-pardavimo, įkeitimo, įvesdinimo aktai, testamentai, šaukimų į teismą įteikimo liudijimai, pasitaiko ir dvarų inventorių, valdovų privilegijų ir t. t.

Trakų magdeburginio teismo knygos buvo Trakų miesto rotušės žinioje.

II. DOKUMENTŲ SUTVARKYMAS

Bendrosios žinios apie fondo dokumentus

1852 m. balandžio 2 d. Rusijos imperatorius Nikolajus I paskelbė įsaką „dėl vakarinių gubernijų centrinių senujų aktų archyvų Kijeve, Vitebske ir Vilniuje įsteigimo“. Remiantis šiuo įsaku buvo įsteigtas Vilniaus centrinis Senujų aktų archyvas, kuriame turėjo būti sukaupti visi LDK veikusių įstaigų ir institucijų aktai, surašyti iki 1799 m. Šio archyvo direktoriumi buvo paskirtas Nikita Gorbačevskis. Archyvo išlaidoms iš valstybės išdo buvo skirta 2 300 rublių, o jo veiklą kontroliavo Rusijos imperijos liaudies švietimo ministerija.

⁷ Ten pat, p. 48.

⁸ Trakų Magdeburgijos teismas (1662–1809), <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/traku-magdeburgijos-teismas-1662-1809> [žiūr. 2021 12 01].

Trakų miesto rotušė, kuriai priklausė Trakų magdeburginio teismo knygos, 1853 m. Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui perdavė 4 bylas⁹. 1853 m. lapkričio 8 d. Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas gavo 4 Trakų magdeburginio teismo bylas¹⁰.

1872 m. buvo išleistas N. Gorbačevskio sudarytas spausdintinis Vilniaus senųjų aktų archyvo bylų inventorinis apyrašas, pavadintas Katalogu, kuriame buvo įrašytos 18 243 bylos. Trakų magdeburgijos bylos (4 vienetai) N. Gorbačevskio kataloge sudarė atskirą grupę (Gor. Nr. 5951-5954)¹¹. Pagal dokumentų pobūdį N. Gorbačevskis visas bylas pavadino Trakų magdeburgijos aktų knygomis. Ankstyviausias dokumentas buvo 1594 m., vėlyviausias – 1819 m. Kiekvienai bylai kataloge suteiktas inventorinis numeris, nustatytos chronologinės ribos, nurodytas lapų kiekis.

1906 m. išleistas dalinai pertvarkytas Ivano Sprogio senųjų aktų archyvo katalogas buvo informatyvesnis. I. Sprogio kataloge Trakų magdeburginio teismo bylos taip pat sudarė atskirą grupę (Spr. Nr. 5911-5914)¹². I. Sprogis visas bylas taip pat pavadino Trakų magdeburgijos aktų knygomis. Ankstyviausias dokumentas buvo 1619 m., vėlyviausias – 1819 m. Kiekviena byla gavo naują inventorinį numerį, tiksliau apibrėžtos jos chronologinės ribos ir nurodytas lapų kiekis. I. Sprogio ir N. Gorbačevskio senųjų aktų katalogais, nepaisant jų neišbaigtumo, plačiai naudojamosi iki šių dienų.

XX a. vykę pasauliniai karai ir okupacijos skaudžiai atsiliepė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui. Jis ne kartą buvo išvežtas į užsienį ir vėl grąžintas į Lietuvą. Nemažai bylų dingo arba atsidūrė kitų šalių archyvuose. Po antro pasaulinio karo Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo bylos perėjo LTSR centrinio valstybinio archyvo žinion. 1946 m., siekiant įvesti tikslią Lietuvos archyvuose saugomų fondų apskaitą ir kontrolę, Vyriausioji archyvų valdyba prie TSRS vidaus reikalų ministerijos išleido potvarkį, kuriuo LTSR archyvų valdybai nurodoma užregistruoti visus tuo metu buvusius archyvų fondus, suteikiant jiems numerius. Vykdam šį potvarkį, 1949-1951 m. Trakų magdeburginio teismo fondui buvo suteiktas Nr. 346 (SA).

⁹ *Archiwum akt dawnych w Wilnie w okresie od 1795 do 1922 roku: rys historyczny*, opr. R. Mienicki (Wilno, 1923), s. 45.

¹⁰ „Дело о передаче древних актовых книг Трокскою городою ратушою“, LVIA, f. 594, ap. 1, b. 655, l. 674-674v.

¹¹ ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита, *Каталог древним актовым книгам губерний Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской* (Вильна, 1872), с. 199.

¹² *Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг*, сост. И. Спрогис (Вильна, 1901-1913), p. 226.

1957 m. sausio 1 d. Vilniuje buvo įsteigtas LTSR centrinis valstybinis istorijos archyvas, kuriam iš LTSR centrinio valstybinio archyvo buvo perduoti Senieji aktai, tame tarpe ir Trakų magdeburginio teismo fondas. Fondą Nr. 346 (SA) „Trakų magdeburginis teismas“ sudarė du apyrašai. I. Sprogio katalogas buvo naudojamas kaip šio fondo apyrašo Nr. 1 apskaitos dokumentas. 1968 m. archyve buvo sudarytas fondo Nr. 346 (SA) apyrašas Nr. 2. Jį sudarė trys apskaitos vienetai.

1976-1978 m. ir 1980 m. Lietuvos TSR centriniam valstybiniam istorijos archyve atlikus Trakų magdeburginio teismo fondo Nr. 346 (SA) bylų kiekio ir fizinės būklės patikrinimą, buvo nustatyta, kad pagal I. Sprogio katalogą, kuris buvo naudojamas kaip apyrašo Nr. 1 apskaitos dokumentas, bylų grupėje Nr. 5911-5914 (4 apskaitos vienetai) faktiškai yra 2, o apyraše Nr. 2 – 3 bylos. Taigi pagal I. Sprogio katalogą trūko 2 (dviejų) bylų (Spr. Nr. 5911-5912). Pravestos paieškos metu buvo nustatyta, kad viena byla saugoma Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (fondas Nr. 7 „LDK teismai“). Tai byla Spr. Nr. 5912 (Gor. Nr. 5953). Skliausteliuose nurodytas bylos numeris pagal N. Gorbačevskio katalogą, kadangi VU bibliotekos rankraštyne saugoma byla turi tik šį šifrą¹³. Likusi 1 (viena) byla Spr. Nr. 5911 per klaidą buvo įtraukta į apyrašą Nr. 2. Taigi, apyraše Nr. 1 buvo 3, o apyraše Nr. 2 – 2 apskaitos vienetai.

2021 m. naujai sudarius Trakų magdeburginio teismo fondo Nr. 346 (SA) apyrašą Nr. 1, jame faktiškai yra 3 apskaitos vienetai.

Iš viso Trakų magdeburginio teismo fonde Nr. 346 (SA) yra 5 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1594-1827 m.

Tvirtinamųjų ir einamųjų reikalų aktų knygu apyrašas Nr. 1

Iš naujo patyrinėti ir pertvarkyti Senuosius aktus imtasi, norint ištaisyti N. Gorbačevskio ir I. Sprogio Senujų aktų kataloguose pastebėtus bylų aprašymo trūkumus ir netikslumus. 2021 m., sudarant naują Trakų magdeburginio teismo fondo Nr. 346 (SA) apyrašą Nr. 1, buvo atlikti šie darbai:

- 1) bylų kiekio, fizinės būklės patikrinimas;

¹³ Trakų Magdeburgijos teismas (1662–1809), <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/traku-magdeburgijos-teismas-1662-1809> [žr. 2021 m. gruodžio 1 d.].

- 2) bylų priklausymo fondui nustatymas;
- 3) dokumentų tikslų chronologinių ribų nustatymas;
- 4) bylų antraščių lietuvių ir rusų kalbomis sudarymas;
- 5) naujų numerių suteikimas apskaitos vienetams.

Naujai sudarytame Trakų magdeburginio teismo fondo Nr. 346 (SA) apyraše Nr. 1 kiekviena iš 3 į N. Gorbačevskio ir I. Sprogio katalogus įrašytų bylų gavo naują apskaitos numerį, tačiau šalia lieka nurodyti ir ankstesni N. Gorbačevskio ir I. Sprogio katalogų numeriai.

Fondo Nr. 346 (SA) apyrašą Nr. 1 sudaro tvirtinamųjų ir einamųjų reikalų aktų knygos. Bylų dokumentų chronologinės ribos 1594-1827 m. Seniausioje 1594-1799 m. tvirtinamųjų reikalų aktų knygoje įrašyta apie 100 dokumentų. Jie įrišti nepaisant chronologinės tvarkos (bylos Nr. 2 dokumentai taip pat įrišti nepaisant chronologinės tvarkos).

Tvirtinamieji aktai – tai testamentai, pirkimo-pardavimo arba keitimo sutartys; dovanojimo raštai, kvitaciniai užrašai, paskolos, prekybiniai sandėriai ir kt. Didelę vertę turi išlikę testamentai. Jie atskleidžia Trakų gyventojų socialinio-ekonominio išsivystymo ir teisinės kultūros lygį. Einamųjų reikalų aktus sudaro skundai, pareiškimai, šaukimai į teismą, vaznių liudijimai apie šaukimų į teismą įteikimą, nukentėjusiųjų žaizdų apžiūros aktai (obdukcijos) ir kt.

Taip pat pasitaiko palivarkų ir dvarų inventorių, valdovų privilegijų, su Trakų karaimais susijusių dokumentų. Bylų Nr. 2-3 pradžioje įrištos I. Sprogio parengtos aktų rodyklės. Bylos Nr. 3 pabaigoje įrišti 6 lapai 1827 m. liepos 30 d. Vilniaus gubernijos valdybos įsako dėl valstiečių Jarmolavičių, įrodinėjusių bajorystę.

Tvarkant magdeburginio teismo fondo Nr. 346 (SA) apyrašo Nr. 1 bylas, nefondinių bylų jame nerasta. Bylų datų, fizinio stovio arba sudėties ypatybės yra nurodytos apyrašo Nr. 1 lentelės pastabų skiltyje. Visi aktų knygose esantys dokumentai parašyti lenkų ir rusų kalbomis. Tvarkant pirmą apyrašą, sudarytos naujos bylų antraštės lietuvių ir rusų kalbomis, tiksliau nustatytos bylų chronologinės ribos ir lapų kiekis.

Iš viso į fondo Nr. 346 (SA) Trakų magdeburginio teismo apyrašą Nr. 1 įrašyti 3 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1594-1827 m.

Informacijos ir sklaidos skyriaus
vyriausioji specialistė

Violeta Pansevič

ПЕРЕВОД СПРАВКИ ФОНДА № 346 „ТРОКСКИЙ МАГДЕБУРГСКИЙ СУД“

I. ИНФОРМАЦИЯ О ФОНДООБРАЗОВАТЕЛЕ

Одним из важнейших источников для исследователей истории литовских городов являются книги записей или актовые книги городских самоуправлений XVI-XVIII вв. Они помогают объяснить изменения в деятельности городских самоуправлений и определить культурный уровень горожан. В Великом Княжестве Литовском (далее – ВКЛ) право на организацию самоуправления принадлежало тем городам, которым правитель предоставил так называемое Магдебургское право, то есть право управления по образцу города Магдебург (Германия). Магдебургское право в первую очередь получило Вильно. Это право в 1387 г. ему предоставил великий князь литовский (далее – Вкл) Ягайло. Позже это право было предоставлено для Ковна (1408 г.).

Если в случае Вильна и Ковна даты официального предоставления права самоуправления или Магдебургского права ясны, то точная дата предоставления права самоуправления для Троков не известна. Считается, что Троки получили Магдебургское право в конце XIV в. или в 1409 г. Эти предположения основаны на том, что в 1409 г. Вкл Витовт основал в Троках католическую церковь, и на том, что Троки в то время были важным государственным центром. Однако из-за отсутствия подлинной привилегии на предоставление Магдебургского права эта дата считается условной, хотя Троки, вероятно, получили право самоуправления даже раньше чем Ковно, поскольку Троки в то время были самым важным политическим центром после Вильна и были называемы второй столицей Литвы.

Нет сомнений, что Троки пользовались Магдебургским правом уже в 1441 г., потому что 27 марта того же года Вкл Казимир IV Ягеллончик предоставил Магдебургское право для части города Троков, которая была заселенная караимами. В привилегии четко указано, что караимам предоставляется такое же Магдебургское право, которое указано в кодексах этого права и которое уже было предоставлено для Вильна, Ковна и Троков. Эту привилегию подтверждали все последующие правители Литвы. Все предыдущие привилегии правителей для караимов последний раз подтвердил король польский и Вкл Станислав II Август Понятовский 12 ноября 1776 г. Согласно привилегиям правителей, караимы жили в Троках на строго определенной территории,

часто именуемой караимской юрисдикцией, и не участвовали в деятельности христианского городского магистрата. Только в конце XVIII в.-начале XIX в., когда караимы стали приобретать участки и в христианской части города, в магистрате составлялись из акты купли-продажи.

Троки в XV-XVIII вв. были уникальным городом, воеводством и уездным центром ВКЛ. Общины разных национальностей (литовцы, караимы, татары, русские, поляки) и общины разных конфессий (католики, православные, униаты, караимы, магометаны) и разных социальных положений жили рядом друг с другом и вместе в тесном сотрудничестве. Существовали отдельные юрисдикции (магдебургская, караимская, татарская, приходских церквей, бернардинского и доминиканского монастырей, униатская, замковая и некоторых дворян, исполняющих обязанности в воеводских судах), которые руководствовались своими собственными правовыми нормами (Магдебургским правом, Статутом ВКЛ, привилегиями правителей). После 1655 г., когда был разрушен замок и город, Троки превратились в небольшой городок, но не потеряли своего значения – сохранилось самоуправление, функционировали уездные суды, были восстановлены дворец воеводы, монастыри и церкви. Однако близкое соседство с Вильном, появление других коммуникационных и торговых путей не позволило Трокам превратиться в крупный торговый центр, вырасти до размеров больших городов. Изучая развитие городов ВКЛ, Троки из-за своего административного значения могут рассматриваться как промежуточное звено между небольшими магдебургскими городами (Олита, Янишки, Юрбург, Меречь, Владиславов, Вержболово) и большими городами, такими как Вильно и Ковно.

Книги Трокского магдебургского суда с XV-XVI вв. не сохранились, вероятно, они погибли во время пожаров и войн. Известно, что до 1583 г. сгорела ратуша, и, видимо, сгорели актовые книги. В 1588 г. была построена новая ратуша, она помечена на гравюре Томаша Маковского с 1600 г. Ратуша была снова разрушена в 1655 г., когда город снова сгорел. Вероятно, сгорели не только книги Трокского магдебургского суда, но и большая часть выписей при сгорании домов, если жители не успели их вывезти. Сохранившиеся актовые книги Трокского магдебургского суда содержат всего три документа с конца XVI в.-начала XVII в. (1594, 1636 и 1640 гг.). Другие сохранившиеся документы относятся только к 8 десятилетию XVII в. Во время восстания Тадеуша Костюшки в 1794 г. Троки

также сгорели. Видимо, тогда сгорела часть книг не только Трокского земского суда, но и книги Трокского магдебургского суда (если не все). Сейчас сохранились только фрагменты Трокского магистратского архива, в начале XIX в. сформированные в книги магистрата.

Три актовые книги Трокского магдебургского суда хранятся в фонде Древних актов Литовского государственного исторического архива (далее – ЛГИА). Хронологические рамки документов охватывают 1594–1827 гг. Одна книга хранится в отделе рукописей библиотеки Вильнюсского университета. В эту библиотеку она попала из библиотеки Каунасского университета вместе с актами Трокского и Жмудского земских судов. Хронологические рамки документов этого дела – 1662–1809 гг. Общей чертой всех четырех дел Трокского магдебургского суда является то, что в них переплетены документы не обращая внимание на хронологический порядок.

В записях конца XVII в.-первой половины XVIII в. обычно указываются должностные лица, принимавшие участие в составлении акта: войт или его заместитель – лантвойт, бургомистр, два радцы, два лавника и писарь. Таким образом, в Троках заседали вместе войт с лавниками и бургомистр с радцами, также общий писарь. В книги Трокского магдебургского суда заносились акты купли-продажи, залога, введения во владения, завещания, свидетельства о вручении вызовов в суд, также описи имений, привилегии правителей и др.

Актовые книги Трокского магдебургского суда находились введении Трокской городской ратуши.

СОЗДАНИЕ ФОНДА И ЕГО СТРУКТУРА

Сведения о фонде

2 апреля 1852 г. император России Николай I издал указ „об учреждении в Киеве, Витебске и Вильно центральных архивов древних актов“. Согласно этому указу, в Виленском центральном архиве Древних актов, которое курировало министерство народного просвещения Российской империи, должны были быть собраны все документы, составленные до 1799 г. Директором архива был назначен Никита Горбачевский. Для нужд учреждения из государственной казны выделено 2 300 рублей.

Трокская городская ратуша, в ведении которой находились актовые книги Трокского магдебургского суда, в 1853 г. передала Виленскому центральному архиву Древних актов 4 дела. 8 ноября 1853 г. Виленский центральный архив Древних актов получил 4 книги Трокского магдебургского суда.

В 1872 г. Н. Горбачевским была издана опись-каталог дел, находящихся в Виленском центральном архиве Древних актов. В него были внесены 18 243 дела. Трокский магдебургский суд, как и другие учреждения ВКЛ, в каталоге проходила как отдельная группа дел, имевшая 4 единицы (Гор. № 5951-5954). По виду документов Н. Горбачевский все дела причислил к актовым книгам. Самым древним был документ с 1594 г., самым поздним с 1819 г. Каждое дело получило инвентарный номер, были указаны хронологические рамки документов и количество листов.

В 1906 г. был издан частично усовершенствованный каталог древних актов Ивана Спрогиса, в котором Трокский магдебургский суд проходил также как отдельная группа дел, имевшая 4 единицы (Спр. № 5911-5914). По виду документов И. Спрогис все дела причислил также к актовым книгам. Самым древним являлся документ с 1619 г., самым поздним с 1819 г. Каждое дело получило новый инвентарный номер, точнее были указаны хронологические рамки документов и количество листов. Каталоги Н. Горбачевского и И. Спрогиса, несмотря на их недостатки, широко вошли в научный оборот.

В XX веке прошедшие мировые войны, оккупации, экономическая разруха болезненно отозвались на судьбе Виленского центрального архива Древних актов. Он несколько раз был вывезен за границу. Немало дел потерялось или оказалось в архивах соседних государств. После войны дела Виленского центрального архива Древних актов перешли в ведение Центрального государственного архива Лит.ССР. В 1946 г. Архивное управление Лит.ССР получило указание Главного Архивного управления при МВД СССР о взятии всех архивных фондов на учёт и присвоении им номеров. Выполняя это указание в 1949–1951 гг. фонду «Трокский магдебургский суд» был присвоен № 346.

1 января 1957 г. в Вильнюсе был учрежден Центральный государственный исторический архив Лит.ССР, в который из Центрального государственного архива были переданы Древние акты, в том числе и фонд «Трокский магдебургский суд». Фонд № 346 «Трокский магдебургский суд» состоял из двух описей. Каталог И. Спрогиса

использовался как опись № 1. В 1968 г. была составлена опись № 2 фонда № 346, к которой принадлежали 3 единицы хранения.

В 1976-1978 и 1980 гг. в Центральном государственном историческом архиве Лит.ССР была проведена проверка наличия и состояния дел фонда № 346 «Трокский магдебургский суд». В результате проверки установлено, что в группе дел каталога И. Спрогиса № 5911-5914 (4 единицы хранения), который использовался как документ учёта оказалось в наличии 2, по описи № 2 – 3 дела. Выяснилось, что по каталогу И. Спрогиса отсутствуют 2 (два) дела № 5911-5912. В процессе розыска установлено, что одно дело Спр. № 5912 (Гор. № 5953) хранится в Рукописном отделе библиотеки Вильнюсского университета (фонд № 7 „Суды ВКЛ“). В скобках указан номер каталога Н. Горбачевского, так как хранящиеся дело в Рукописном отделе библиотеки ВГУ имеет только шифр этого каталога. Другое дело Спр. № 55911 ошибочно внесено в опись № 2. Таким образом, по описи № 1 были учтены 3 дела, по описи № 2 – 2 дела.

После составления в 2021 г. новой описи № 1 фонда № 346 «Трокский магдебургский суд» в ней были учтены 3 единицы хранения.

Итого в фонде № 346 «Трокский магдебургский суд» имеется 5 единиц хранения, хронологические рамки которых 1594-1827 гг.

Первая опись фонда № 346 «Трокский магдебургский суд»

Недостатки и неточности в описании дел печатных каталогов Н. Горбачевского и И. Спрогиса явились стимулом для исследований Древних актов. При составлении в 2021 г. новой описи № 1 фонда № 346 «Трокский магдебургский суд» были проведены следующие работы:

1. проверка наличия и физического состояния дел, ведение точного фактического учёта Древних актов;
2. фондирование;
3. уточнение хронологических рамок документов;
4. составление заголовков дел на литовском и русском языках;
5. перешифровка дел.

В результате проверки установлено, что в первой описи фонда № 346 «Трокский магдебургский суд» имеются в наличии 3 единицы хранения. Все дела в новосозданной описи № 1 получили новые инвентарные номера. Рядом указаны и старые шифры каталогов Н. Горбачевского и И. Спрогиса.

Опись № 1 фонда № 346 состоит из актовых крепостных и поточных книг. Крайние даты документов 1594-1827 гг. В самой древней актовом крепостной книге Трокского магдебургского суда за 1594-1799 гг. имеется около 100 документов. Они перечислены не в хронологическом порядке (документы в деле № 2 также перечислены не в хронологическом порядке).

Крепостные акты – это завещания, акты купли-продажи, долговые обязательства, квитанционные и дарственные записи, торговые сделки и др. Особенно большую ценность представляют завещания. Они наглядно отражают социально-экономическое развитие Трокских горожан и уровень их правовой культуры. Поточными актами являются жалобы, заявления, вызовы в суд, свидетельства возных о вручении вызовов в суд, обдукции, акты ввода во владения и осмотра места преступления и др.

Встречаются также инвентари фольварков и имений, привилегии правителей, документы, относящиеся к трокским караймам. В начале дел имеются И. Спрогисом подготовленные реестры документов. В конце дела № 3 имеется приказ Виленского губернского правления крестьянам Ярмоловичам (с 30 июля 1827 г.), доказывающим свое дворянство.

При составлении описи № 1 фонда № 346 «Трокский магдебургский суд» не фондовых дел в ней не обнаружено. Особенности дат документов, физического состояния и состава дел указаны в таблице первой описи, в колонке «примечания». В актовом книгах все документы написаны на польском и русском языках. В описи № 1 также составлены новые заголовки дел на литовском и русском языках, точнее указаны хронологические рамки документов и количество листов.

Всего в описи № 1 фонда № 346 «Трокский магдебургский суд» имеются 3 единицы хранения, хронологические рамки которых 1594-1827 гг.

Старший специалист

Отдела распространения информации

Виолета Пансевич